

Section 5. PSYCHOLOGY, PEDAGOGY, EDUCATION, PHILOSOPHY AND PHILOLOGY

*Довгопола Катерина Станіславівна
старший науковий співробітник
Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка
Національної академії педагогічних наук України
м. Київ, Україна*

СЕНСОРНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ВАЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ ВІД НАРОДЖЕННЯ ДО ТРЬОХ РОКІВ

Ранній вік посідає особливе місце у психічному розвитку людини. Унікальність цього періоду становлення особистості полягає в тому, що він створює базу загального розвитку дитини. У цей час відбувається становлення і бурхливий розвиток усіх психічних процесів — сприймання, пам'яті, мислення, мовлення, яви тощо [4].

Сенсорний розвиток — це розвиток сприймання дитини та формування уявлень про зовнішні властивості предметів і явищ: величину, форму, колір, положення в просторі, запах, смак, звук тощо. Сенсорний розвиток є основою загального розумового розвитку дитини [3].

Незрячі діти до 3-х місячного віку мало чим відрізняються від зрячих. Проте з часом незряча дитина стає більш чутливою до звуків та дотиків. Спочатку дитина реагує на голосний звук, сприймає шум, реагуючи на нього завмиранням. Важливо, щоб малюк міг чути якомога більше несхожих звуків: голоси близьких людей, бринькання брязкальця, дзвін дзвоника, спів, гуркіт барабана, побутові і природні шуми та інші. Не рекомендується, щоб в квартирі постійно звучали радіо, телебачення, аудіо записи у фоновому режимі. Багатьом дітям заважають дуже гучні звуки, іншим же важко виділяти значущі звуки (голос матері) на тлі шуму.

Незряча дитина, як і зряча, намагається пробувати все тягнути до рота. Таким чином вона вивчає світ. Потрібно надати дитині можливість познайомитися з якомога більшою кількістю предметів оточуючого світу: різних за фактурою, запахом, розміром. Стимулювати тактильне сприйняття предметів різної фактури. Дуже важливо називати все, до чого незряча дитина торкається, бере в руки, тягне до рота, що чує [5].

Потрібно також розвивати у незрячої дитини слухову увагу. Говорити з нею, розповідати про все, що відбуваються з нею, використовувати різні інтонації. Не говорити голосно і не кричати поряд з нею, особливо раптово.

Завжди потрібно вести руку дитини до звуку. Не бажано пересувати джерело звуку до руки дитини, тому що це не дасть їй можливості дізнатися, звідки звук прийшов.

Коли дитина повзе до музичної іграшки, не рухати її поки вона не досягне іграшки, якщо необхідно, можна поправити напрямок руху дитини. Окремі батьки вважають, що якщо пересувати іграшку все далі й далі вперед, то це стимулює повзання або ходіння. У незрячої дитини це викличе замішання і засмутить. Окрім того заважатиме розвитку орієнтуванню у просторі з опорою на слухові орієнтири.

Незряча дитина не почне самостійно брати предмети. Цього їй потрібно навчити. Батькам потрібно врахувати, що ті іграшки, які цікаві дітям з нормальним зором і навіть із залишковим зором, можуть бути не сприйняті дитиною, яка не бачить. Необхідно забезпечити дитині різне стимулююче оточення, щоб в неї виникало бажання його обстеження.

Необхідно називати малюку всі оточуючі предмети: «Це...». Нові терміни бажано повторити декілька разів, залучивши зорове, слухове, тактильне сприйняття. Краще одразу обирати точні назви, уникаючи «дитячих» варіантів (наприклад, «автомобіль», а не «бі-бі», «їсти», а не «ням-нямкати» і т. п.).

Незрячі діти, яких батьки рано починають знайомити з навколишнім світом вдома і поза ним, розвиваються швидше. Ось чому важливо спілкуватися з дітьми, як тільки з'являється для цього час.

Для стимулювання тактильного сприймання можна придбати або самостійно зробити спеціальну тактильну книжку, в якій на кожній сторінці буде шматочки різних матеріалів, яких можна торкнутися. Дозволити дитині гратися з різними на дотик предметами, наприклад, желе або вареними макаронами, тістом, крупами, з водою, піском, камінцями, мушлями та іншим. Торкатися до дитини предметами різної фактури.

Батькам важливо навчати малюка розпізнавати на дотик геометричні форми (куб, кулю, прямокутник), розмір предметів (великий, маленький), знайомі іграшки (лялька, машинка, м'ячик). Навчити здійснювати вибір певного предмета з двох предметів: «Дай маленьку пірамідку», «Знайди великий м'ячик»; визначати температуру різних страв (чай — гарячий, вода — холодна). Ознайомлюючи малюка з елементарними смаковими якостями їжі, співвідносити слова зі смаком різних видів їжі

Необхідно також стимулювати нюхові відчуття дитини, міняючи аромати і звертаючи на них увагу. Спонукаючи помічати різницю, питати, які запахи їй подобаються, а які ні. Використовувати різні спеції, предмети з характерними запахами. Давати дитині їх нюхати. На прогулянці звертати увагу на запахи живих квітів, дерев, кущів, хвої. Влаштовувати ігри на запам'ятовування запахів. Серед декількох запахів спонукаючи знаходити однакові. Називати запахи і відповідні запахам предмети, які оточують дитину вдома і надворі.

Коли малюк почне ходити, корисно дозволяти йому ходити босоніж там, де немає ризику поранити ноги. Ногами дитина може торкнутися багатьох речей, які важко відчути на дотик рукою: підлоги, плитки, килимка, трави, піску, води в калюжі, камінців тощо. Це також сприятиме розвитку орієнтуванню у просторі.

Ближче до першого року життя ситуація розвитку незрячої дитини вже якісно відрізняється від ситуації розвитку зрячої, адже її розвиток гальмується сенсорною депривацією [6]. За типових умов розвитку, оволодіваючи у спільній діяльності з дорослим і під його керуванням предметними діями, різними способами пересування, а головне ходінням, дитина починає виконувати освоєні дії вже й без участі чи прямої допомоги дорослих. Незряча дитина продовжує потребувати постійного супроводу та допомоги дорослого. Без постійної стимуляції ззовні такий малюк, маючи знижену мотивацію, не намагається ходити, здійснювати пошукову діяльність.

Для стимуляції активності дитини, важливо звертати її увагу на різноманітні звуки [1]. Пояснити, які звуки можуть означати небезпеку, а яких не слід лякатися. Навчати звуконаслідування (як гуде потяг, як шипить змія, як кричить півень і т.п.). Розповідаючи про явища природи, про погоду, потрібно надати дитині можливість на власному досвіді відчутти вітер, дощик, тепло сонця, холод снігу, кригу. Необхідно навчати незрячих дітей цілеспрямованого аналізуючого обстеження предметів з допомогою дотику.

Незрячу дитину слід вчити усвідомлено сприймати навколишній світ, розвивати спостережливість. Якщо дорослі не зуміли зробити

цього в ту пору, коли у дитини лише починає пробуджуватися спостережливість до навколишнього, яка має таке величезне значення для психологічного життя незрячої людини, то є небезпека поступового згасання зацікавленості до навколишнього, що в свою чергу може призвести до загального зниження активності [2].

Сенсорне виховання, спрямоване на забезпечення повноцінного сенсорного розвитку, який є базовою основою формування всіх ключових компетентностей дитини раннього та дошкільного віку.

Література

1. Брамбринг М.: Ребенок с врожденной слепотой в семье: ранняя помощь и развитие в первые годы жизни / М. Брамбринг. М.: Теревинф, 2019. 200 с.
2. Кобыльченко В. В. Становление личности дошкольника в норме и при нарушениях зрения: монография / В. В. Кобыльченко. Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing, 2015. 540 с.
3. Костенко Т. М., Довгопола К. С., Легкий О. М., Кондратенко С. В. Виховання і розвиток дітей з порушеннями зору: Методичні рекомендації для батьків. 2020. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/722338/> (дата звернення: 17.03.2021).
4. Мухина В. С. Возрастная психология. Феноменология развития: учеб. для студ. высш. учеб. заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2006. 608 с.
5. Програмно-методичний комплекс розвитку незрячих дітей від народження до 6 років: програма ранньої допомоги дітям з важкими порушеннями зору від народження до 3-х років / Л. С. Вавіна (укладач); за наук. ред. Л. С. Вавіної. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 68 с.
6. Синьова Є. П. Особливості розвитку і виховання особистості при глибоких порушеннях зору: моногр. / Є. П. Синьова. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. 442 с.